

או עובד ונוטש) עד הבנות המקדש כימי שלמה: תקופה זו היתה תקופת היתר הכמות לפי דברי הספרים ההיסטוריים של התנ"ך.

הקרבנות.

(פרק י"ד)

גם בענין הקרבנות יש, לפי דברי המבקרים, הברל דומה לנ"ל בין ת"כ לבין מקורות ההיסטוריה אשר לפני הגלות; וההברל הזה מכריח אותם לקבוע את זמנו של המקור ת"כ בתקופה שלאחר הגלות.

טרם כוואנו לבקר את חקירותיו של וילהליון ע"ד הענין הזה, נקדים הערה אחת. הקבלה התלמודית בעצמה אומרת, שרק בבית המקדש המרכזי, ולא בכמות, היה תקף חקי שלם וגמור למצוות הקרבנות אשר בת"כ. ומכל שכן שהבקרת החדשה צריכה להסכים לזאת, שת"כ קבעה הלכות למעשה רק למקדש הראשי או המרכזי בלבד, אשר בו היה חבר כהנים מסודר יודע דת ודין שראג לעשייתן של מצוות התורה (עין לע"ל, עמוד ע"ח ואילך). אולם בכמות, במקום שכל "החפץ ימלא את ידו" ויהי לכהן, היה קיום חקי הקרבנות המרכזים והמסובכים דבר בלתי אפשרי; שם היו נוהגים לפי מנהגים קדומים ופשוטים; והכהנים שהיו נוטים אחרי עבודת האלילים היו מכניסים לתוך העבודה גם מנהגי עמים נכרים. ולכן אין ערך לכל הראיות הסותרות את ת"כ שהובאו ממקומות שבהם מדובר על הקרכת קרבנות מחוץ למקדש הראשי. אנחנו נערך אפוא את המקומות המעטים, אשר בהם מסופר על סדרי העבודה כמקדש הראשי, מול המצוות הדומות להם אשר בתורה.

כשמו"א, א"יב' מוצאים אנחנו בפעם הראשונה דבר-מה על הפולחן הראשי בשלה. אמנם הכותב — המודיע מספר לנו שהכהנים לא ידעו את ה' והיו עושים בעזות מעשים מתנגדים לחקים (שמו"א ב', י"ג-י"ד; כ'); אולם הדברים דלקמן הוגחו שם בתור נורמה בעלת ערך חקי: א. החלב היה מקטר על המזבח. ב. רק אחרי הקטרת החלב היתה הרשות לכהנים לקחת את חלקם (ב', ט"ד-ט"ז). החקים האלה מתאימים בכל לחקי ת"כ. להלן מודיענו הכותב, כי במקדש הראשי (שעל יד הבמה הגדולה; עין למעלה עמ' ע"ח) בנוב היו מסורים בכל שבוע את לחם הפנים הקדוש למען שום תחתיו "לחם חם ביום הלקחו" (שמו"א כ"א, ז') וכי הלחם הזה היה אסור באכילה לטמאים (שם, שם ה'); והחקים האלה מתאימים לדברי ויקרא כ"ב, ג' וזכ"ר, ה' ואילך. על הבמה הגדולה אשר בגבעון אנחנו יודעים רק את זאת, כי שלמה העלה שם אלק עולות; והמספר הזה מעיד על

פריחת פולחן הקרבנות בזמן ההוא; ובודאי לא חסרו שם סדרי עבודה קבועים ומסוימים. גם בשעת הנכת המקדש הקרבו קרבנות בלי מספר (מל"א ח', ה', ס"ג). ממל"ב י"ב, ה' אנחנו למדים, כי גררי הערכין הנזכרים בויקרא כ"ז, ב' היו שכוחים גם בימי המלך יהואש. אמנם לפי תרגום השבעים והתרגום הסורי יש להסתפק, אם המלים: "כסף עובר" מתכוונות לשקלים שהיו נתנים מדי שנה בשנה, כמו שאומרים יונתן והמפרשים הראשונים; אולם אין לדחות בהחלט את הפרוש הזה. מל"ב ט"ז, ט"ז מעיד, כי בבית המקדש אשר בירושלם היו עורכים יום יום את עבודת ה' ככתוב בת"כ. וילהויזן רוצה להביא ראיה מהפסוקים האלה, שבתקופה שלפני הגלות היו מקריבים את העולה רק בבקר בלבד ואת המנחה—רק בערב. אולם כאפן כזה נצטרך להגיד, כי גם בימי עזרא ומחברו של ס' דניאל היו מקריבים בערב רק מנחה, מפני שבעזרא ט', ד', ה', וברניאל ט', כ"א נזכרת רק מנחת ערב^א. ועוד: מל"ב ג', כ' מעיד (עין במל"א י"ח, כ"ט), כי בבקר היו מקריבים גם עולה וגם מנחה^ב. ולפיכך יש לנו רשות לבוא לידי מסקנה, כי בערב היו מקריבים—מלבד המנחה—גם עולה. ומכיון שלכל עולת תמיד—כמו לכל עולה—היתה מצטרפת, לדברי ת"כ, גם מנחה, נמצאנו למדים, שעבודת ה' החלה גם בבקר וגם בערב בעולה וכלתה כמנחה. הבטוי "עולת הבקר ומנחת הערב" מסמן את תחלתו של הפולחן מדי יום ביומו ואת סופו (בפרושי לס' ויקרא עמ' ל"ח בארתי את הבטוי הזה גם באפן אחר). ורק הדברים הנ"ל, שהובאו כאן, נכתבו מחוץ לחמשת חומשי התורה ע"ד/פולחן הקרבנות במקדש הראשי; ומובן מאליו, שמהחמר הזה אי-אפשר לבנות את תולדות פולחן הקרבנות, כמו שרוצה וילהויזן (s. 53-84). וכל מה שנכתב בפרק הזה נגד ת"כ נוגע בו מעט מאד, מפני שאליבא דאמת אין המקור ת"כ מתאר את הפולחן על הכמות. זכר זאת לא אצטמצם בתשובה כללית כזו, אלא אשים לב לכל הפרכות

א) לאמתו של דבר רוצים וילהויזן וחבריו להביא ראיות ממל"א י"ח, כ"ט, ל"ו; ממל"ב ט"ז, ט"ז; מיוזקאל ט"ז, י"ג-ט"ו; מעזרא ט', ד', ה' ומנחמיה י', ל"ד, שהחק ע"ד קרבן התמיד הכנס לתוך התורה רק בתקופה שאחר עזרא. אולם את הכוז הזה כבר דחה דילמאן (שמות-ויקרא עמ' שמי"ח) בדברים של טעם: א. ענין עולת התמיד בבקר ובערב כבר הונח כהנחה מוקדמת בתורה העתיקה שבויקרא ו', א"ו. ב. גם העובדה, שחק התמיד נשנה פעמים, מוגנה עליו מפני החשד שהוא נוסף אח"כ. ג. היכל להיות כדבר הזה, שבתקופה שאחר עזרא התגבב ונכנס בחשאי לתוך התורה הקיסודי וחשוב כזה!?

ב) ואת זאת אומר בפרוש גם יוזקאל (מ"ו, י"ד); והפסוק הזה (ביזקאל) כשהוא לעצמו יכל להגן על מל"ב ג', כ' מפני דברי קיון (Binl. s. 297). אמנם יוזקאל אינו מדבר על קרבן הערב, אולם אין להסיק מוזאת שום מסקנות ע"ד ההלכה למעשה בתקופה שלפני הגלות, מפני שהנביא הזה אינו מזכיר גם את מנחת הערב, שהכל מודים שהיו מקריבים אותה גם בזמן שלפני הגלות.

הראשיות אחת לאחת. אולם אחר־יש, כמוכּן, למסקנות הסוביקטיביות והחסרות כל יסוד.

א. לפי דברי המקורות IE הנחילו כבר האבות את הפולחן את הדורות הבאים; ולפי ת"כ הודיע ה' את החקים האלה רק את משה על הר סיני ולפניו לא היתה עבודת הקרבנות כלל. (כך סחליט וילהויין (Gesch. Isr. s. 53-57).—אולם ב' IE נמצאים בכלל חקים מעטים מאד (שמות כ"ב"ג); ורק חלק קטן מהם נשנה (שמות ל"ד, ו"א"כ"ו) אחרי הקמת אהל המועד (שמות ל"ג, ז'); ובין החקים המעטים האלה תפסו מקום—בערך למספרם—גם מצוות הקרבנות (שמות ל"ד, כ"ה). כבר הוכחתי למעלה (עמ' פ"ב) כי מדבר זה, שהמקור ת"כ עובר בשתיקה על הפולחן בימי האבות, אין להביא ראיה כלל וכ"ל. ואליבא דאמת נכר הדבר גם בת"כ גופא, כי הקרבנות החלו לא בימי מתן התורה למשה על הר סיני אלא עוד בימי קדם. בחקי הקרבנות אשר בויקרא, א"ה' מוצאים אנחנו ראשונה, בדברו שם על החטאת והאשם, את הסבה הגורמת לקרבן: ו"גנפש כי חטא... והביאה קרבן לה". אולם, להפך, בענין העולה, המנחה והשלמים איננו מזכיר את הסבה הגורמת להכאת הקרבן. וההבדל הנ"ל יתבאר רק בזה, שהחק מכיר ויודע את שלשת מיני הקרבנות השניים עוד מימי קדם, מהתקופה שלפני מתן התורה, אולם החטאת והאשם נתחדשו רק עם מתן התורה על הר סיני. וגם העובדה הזאת, שרק חלק הכהנים מהמנחה ומהשלמים (ולא מהחטאת ומהאשם) נקרא בשם "חלקם מאשי ה'", תשמש ראיה לדברינו (ויקרא ב, ג/ י'; ו, י"א, כ"ב; ז, ו', ל'). בתקופה שלפני משה היו מקטירים את החלק הזה ע"ג המזבח^א ורק עפ"י חקי משה נתנו "אשי ה'" אלה לכהנים. ואנחנו יכולים להסתיע בהוכחה זו: במקרים ידועים (אם אי אפשר היה לתת את החלקים האלה לכהנים) היו מקטירים אותם כאמת על המזבח (ויקרא ו, ט"ז; ח, כ"ה"כ"ח). אולם אחר הוא לגמרי מצב הענינים בדבר חלקם של הכהנים מהחטאת ומהאשם, אשר נתחדשו רק בימי משה. אלה נתנו לכתחלה לכהנים לאכלה למען ישאו את עון העם (ויקרא ו, י"ט; י, י"ז); ואי אפשר לקראם בשם "אשי ה'". ואם במקרים ידועים נאסר בשר החטאת באכילה לכהנים, לא היו מקריבים אותו ע"ג המזבח, אלא היו שורפים אותו מחוץ למחנה (ויקרא ד, י"ב, כ"א; ח, י"ז ועוד); עין גם בפרושי לויקרא, בעמ' מ"ט ונ"ח.

המונחים: "חזה התנופה" ו"שוק התרומה" (ויקרא ז, ל"ד) מעידים לפנינו על סדרי פולחן הקרבנות מרם מלאו את ידי אהרן ובניו להיות כהנים לה'. בשמות כ"ט, כ"ב"כ"ה נאמר, שמושה צוה לקחת את החלב ואת שוק הימין של

(א) ואת זאת למדים אנחנו גם מהמנהג שהיה נהוג אח"כ במזבחות הפרטיים (שופטים ו, י"ט ואילך; י"ג, י"ט). וגם מנחת הנסכים (במדבר ט"ו, ד' ואילך) היתה מקשרת כליל ע"ג המזבח (שמות כ"ט, מ"א; במדבר כ"ח, ח, י"ג).

אילו המלואים ולהקטירים על המזבח. ומפני שהשוק נתן מתנה לה, לכן נקרא בשם "שוק התרומה" (שם, כ"ו) כמו שהיו משתמשים בכטויים "הרם" ו"תרומה" גם ביחס ליתר הקרבנות שהקריבו לה' (ויקרא כ, ט; ד, ח; י, י"ט; י, ח'); והשם הזה, שהשתמשו בו פעם בימי המלואים של אהרן ובניו, לא נשתנה גם אחר כך, כאשר ה' נתן את התרומה הזאת לכהנים, בני אהרן. והחזה, להפך, היה למנה למשה, אשר כהן לה' בימי המלואים (שמות כ"ט, כ"ו). החזה לא הורם תרומה לה, אלא הקדש ע"י התנופה באפן סימבולי למזבח ולכן נקרא בשם "חזה התנופה". וסדרי העבודה שבימי המלואים נסתמכו כודאי על סדרי פולחן ומנהגים קדומים שלפני מתן התורה על הר סיני; ולפי המנהגים הקדומים האלה היו מקטירים תמיד את שוק השלמים על המזבח לה' ^(א); עין בפרושי לויקרא עמ' ס"ד ואילך. וגם בויקרא י"ז, ה' אנחנו מוצאים הנחה מוקדמת, שעוד טרם הוקם המשכן כבר היה לכני ישראל פולחן: הם היו מקריבים את קרבנותיהם "על פני השדה" — כנראה, על הכמות. אמנם הפולחן הזה נאסר עליהם מהיום ההוא והלאה; אולם סבת האסור היתה לא בזה, שכל הענין הזה כשהוא לעצמו היה למורת רוח לה, אלא שלפעמים היו כאים בני ישראל לירי קלקלה והיו עובדים לאילילים. נמצאנו למדי, שאי-אפשר ליחס למקור ת"כ את הדעה הזו, שהאבות לא הקריבו קרבנות לה'.

ג. המלחמה החזקה שנלחמו הנביאים — עמוס, הושע, ישעיהו, מיכה וירמיהו — בעבודת הקרבנות מוכיחה באפן ברור, לפי דברי וילהויזן, כי הם לא הכירו ולא ידעו את פולחן הקרבנות כדבר הכתוב בתורה (Wellh. Gesch. Israels s. 58—62). — אמנם אפשר להחליט כנגד זה, כי הנביאים האלה, אם נבינם בלי שום תנאי, נלחמים לכאורה גם במקורות IE ומשנה התורה, מפני שגם בהם צווי לפעמים קרובות על הקרבת קרבנות ועל הקמת מזבחות. ה' צוה את אברהם להעלות את בנו יחידו לעולה והדבר הזה — היותו מוכן ומזומן למלא את רצון ה' — נחשב לו לצדקה מיוחדת (בראשית כ"ב, י"ב). ה' דבר על לב יעקב, שיבנה מזבח בבית אל (לה, א'). בספר הכרית צווי בני ישראל להביא את ראשית בכורי אדמתם ואת בכורות בקרם וצאנם, לפדות את בכורות בניהם ולהקריב קרבן פסח (שמות כ"ב, כ"ה; כ"ג, ט"ז, ו"ח ואילך; לה, י"ט, כ"ה). המקור משנה התורה מצוה לפעמים קרובות מאד להקריב קרבנות כחגים ובמועדים, כפי אשר תשיג ידם, וגם להביא את קרבנותיהם "אל המקום אשר יבחר ה'". סדר הבאת הבכורים נאמר בפרטות מיוחדת במשנה התורה (פרק כ"ו). — אולם איבא דאמת צריך לקרא את הפסוקים הנ"ל אשר בספרי הנביאים כשהם מחוברים יחדו ואז יוכן הדבר,

(א) גם היונים היו מקריבים על מזבחותיהם את השוקים (ἱερόν μῆλα) שהיו כורכים אותם בחלב (עין קנב"ץ — ויקרא ז; ל"ב ודילמאן — ויקרא ג, ד, ט').

כי הנביאים התנגדו לכל עבודת ה' היצונית—ולא רק לפולחן הקרבנות בלבד— בין שצוו עליה בתורת משה ובין שצוו עליה במקום אחר, בין שנכתבה במקורות IE ובין שנכתבה בח"כ (47)^א. למשל, ישעיהו אומר: "כי תבואו לראות פני, מי בקש זאת מידכם רמס חצרי" ובאפן כזה הוא מסמן את המצוה להראות את פני ה', שנאמרה ונשנתה במקורות IE ובמשנה התורה, כרמיסת חצרות המקדש (48), מפני שעשיתה היתה מן השפה ולחוץ; וככה החיחסו גם עמוס וירמיהו לכל קרבן (מכלי שים לב לזאת, שצוו עליו בתורת משה), שהקרב מבלי כונת הלב, כאל אכילת בשר סתם. ישעיהו נלחם גם בשמירה החיצונית של השבת (א, י"ג), אעפ"י שהמצוה הזאת נאמרה בעשרת הדברים וגם במקומות רבים של המקורות IE. הוא אומר גם כן: "חדשיכם ומועדיכם שנהא נפשי" (א, י"ד); והוא בעצמו מפרש את דבריו בפולמוסו עם אלה המתפללים רק בפיהם בלבד: "כפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני; ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלמדה" (ישעיהו כ"ט, י"ג). ואם גם מאה פעמים נאמרה מצות זו או אחרת מפי ה', אולם אפן עשייתה הופך אותה—ככה מורים אותנו הנביאים—ל"מצות אנשים מלמדה". ארבעים שנות נדודיהם במדבר, אשר לפי דברי עמוס (ה', כ"ה) לא הקריבו בהם בני ישראל קרבנות לה', הן הן ארבעים השנה שנגזר עליהם, לפי במדבר י"ד, ל"ג ואילך, לגזר ולנוע במדבר; ואין הן אלא שלשים ושמונה שנה אם נחשבם כדיוק. ובאמת אין שום דבר שיעיד על זאת, שבני ישראל הקריבו כמשך הזמן הנ"ל קרבנות (49)^ב.

ולבסוף עלינו להגיד ביחס לירמיהו ז', כ"ב, כי לנגד עיני הנביא הזה היתה העובדה דלקמן: כאשר שלח ה' את משה לגאל את עמו, אמר אליו (שמות ג', י"ב): "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה"; ועוד: משה היה אומר תמיד לפרעה בשם ה': "שלח את עמי ויעבדני (או: "ויחגו לי") במדבר" (שמות ה', א'; ז', ט"ז וכו') וקרא לחג ולפולחן העתידים לבוא בשם "חג ה'" (שמות י', ט'); משה ובני ישראל השכו, כי בעבודת ה' זו יצטרכו להקריב אלפי קרבנות; כאשר רצה פרעה לעכב את צאנם ואת בקרם של ישראל אמר לו משה: "גם אתה תהן ביריני זבחים ועולות ועשינו לה' אלהינו, וגם מקננו ילך עמנו, לא תשאר פרסה, כי ממנו נקח לעבוד את ה' אלהינו. ואנחנו לא נדע מה נעבד את ה' עד בואנו שמה" (שמות י', כ"ה-כ"ו); אולם כאשר באו בני ישראל אל הר סיני לא דרש ה' מהם עולות וזבחים, כי אם—לשמע בקולו ולשמר את בריתו (שמות י"ט, ה').

א) עיין במאמרו המפורסם של ברננקמפ ב-Ges. u. Proph. 55 על הפולחן בספר הנביאים; עיין גם בספרו של רוברטסון: "אמונת ישראל העתיקה" עמ' 324 ואילך.
ב) עיין בספר הנ"ל של ברננקמפ, עמ' פ"ד ואילך; אחרת— בספרו של רוברטסון, עמ' קפ"ד.

ולדברי התורה האלה נתכון ירמיהו באמרו (ו', כ"ב): "לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים כיום הוציא אותם ממצרים על דברי עולה וזבח (אעפ"י שהיו בידיהם די עולות וזבחים), כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר: שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם". והותו של התכן וגם אפן הבטוי המשותף ברבו לשני המקומות האלה מעידים לפנינו, כי לנגד עיני ירמיהו היה— כאמרו את הדברים הנ"ל— שמות י"ט, ה' ביחוד. והמסקנה שמסיקים מהפסוקים האלה שכירמיהו, כי הנביא הזה לא ירע או לא הכיר את תורת הקרבנות, היא מחוסרת כל יסוד ובסיס^(א). (50) (ועין גם בפרושי לויקרא עמ' רס"ה ואילך).

ג. כת"כ נמצאים, לפי דברי וילהויזן (Gesch. Isr. s. 67 ff), עוד דברים מיוחדים לו לעצמו המבדילים בינו לבין הספרות שלפני הגלות: א. הלכונה נזכרת בפעם הראשונה בירמיהו (ו', כ') ואינה נזכרת אפילו פעם אחת ברשימות המלאות אשר בעמוס (ד', ד' ואילך; ה', כ"א ואילך), בישעיהו (א', י"א ואילך) ובמיכה (ו', ו' ואילך).—אולם גם נסכי היין אינם נמצאים ברשימות האלה, אעפ"י שמקומות רבים מעידים על מציאותו של הקרבן הזה (הושע ט', ד'; סל"ב ט"ז, י"ג, ט"ז ועוד); וגם השמן בעצמו נזכר רק במיכה על דרך ההפלגה (Hyperbel): "רבבות נחלי שמן"—ואולם את הלכונה היו מקטירים ע"ג המזבח בכמויות קטנות מאד ורק מקרה בעלמא הוא, שירמיהו ראה צרך, כנל"ל היותה דבר יקר המציאות, להזכירה ביחוד. — ב. לפי המקור ת"כ היו משתמשים — לפי דברי וילהויזן — תמיד בסלת לצרך הפולחן, ולפי מקורות אחרים—רק בקמח (Wellh. s. 69 f).—ואולם קרבן־הקמח נזכר במקורות אחרים (כתקופה שלפני הגלות) רק פעמים: בשופטים ו', י"ט ובשמו"א א', כ"ד. ואם השם הכללי "קמח" כתוב בשני המקומות הנ"ל מכלי היותו מגבל ומגדר ע"י השם "סלת"—אין הדבר הזה מלמדנו כלום.—

ג. בימי קדם היו מקריבים רק בשר מבושל, ולפי ת"כ צריך להקטיר תמיד בשר חי על האש שע"ג המזבח (W. s. 70).—רק בשופטים ו', י"ט אנחנו מוצאים ראייה להחלטה הזו של וילהויזן: שם מסופר כי הקריבו — לא במקדש המרכזי — גדי עזים מבושלים בשעת הופעה אלהית מיוחדת; אולם אין מכאן שום ראייה למנהגים שהיו מקובלים במקדש הראשי. וילהויזן רוצה למצוא גם בשמו"א ב', י"ג ואילך סמך לשטתו, שהיו מקריבים ע"ג המזבח בשר מבושל; אולם אין שם אפילו אות אחת אשר תוכל לאשר את דבריו, מפני ששם מדובר רק על בשר קרבנות מבושל לאכלה; ולשם זה היו כלי הבשר במקדש (ויקרא ו', כ"א; יחזקאל ט"ז, כ', כ"ד). גם הקרבנות, שהקריבו במספר רב ועצום בימי שלמה (מל"א ג', ד'; ח', ה', ס"ג), מעידים בהחלט, כי נתחי הקרבנות הקטרו חי על

(א) עין רוברטסון בספר הנ"ל עמ' שכ"ח; אחרת אצל ברדנקמפ, בספר הנ"ל עמ' ק"ח

ואילך. עין גם בשבעון "המגיד" 1876 עמ' 387 ו-1877 עמ' 47.

המוכת, מפני שאי־אפשר היה לבשל את כלם. ד. וילהויזן מיהם את „אפית המנחה“ הנזכרת ביחזקאל מ״ו, כ' לחלק שהיו מקטירים ע״ג המזבח (W. § 71) והוא מביא מכאן ראיה, שבימי קדם היו מקריבים את קרבן הקמח כשהוא אפוי. אולם ראיתו של וילהויזן ראויה שזו היא, מפני שביחזקאל מ״ו, כ' מדובר על חלקו של הכהן, שגם לפי ת״כ (ויקרא ו', ט' ואילך) היו הכהנים אופים אותו ואוכלים בחצר המקדש; אולם את החלק שכא בתור תוספת לעולה היו מקטירים בודאי על המזבח כשהוא בלתי־אפוי (יחזקאל מ״ו, י״ד). — ומשופטים ו', י״ט אין אנהנו יכולים ללמד כלום ע״ד הפולחן המסודר והקבוע שבמקדש. — ה. האסור להקריב חמץ, הכתוב בויקרא כ', י״א, לא היה קים, כנראה, בימי קדם (Well. s. 77); וראיה לדבריו מביא וילהויזן משמו״א י', ג'. — אולם שלש ככרות הלחם אשר בשמו״א י', ג', לא נועדו לשם קרבן, כיפני ששתיים מהן נתנו לשאול. ומלבד זאת אין למדים מפולחן (כפי שאמרנו פעמים אחדות) הבמות; וגם ויקרא כ', י״ב מתיר חמץ בקרבן־ראשית.

ד. בימי קדם היו, לפי דברי וילהויזן, רב הקרבנות—שלמים, אולם במקור ת״כ נהפך המזבח למזבח העולה (Well. Gesch. 71—75).—אולם אם נתבונן יותר בענין הזה נראה ונוכת, כי יחס העולה לזבחי השלמים היה כזה: הקרבן הקרום ביותר, שכתבי הקדש ידעוהו, הוא העולה; גם המנחה, המתנה הפשוטה הזו מהחי או מהצומח, כבר היתה בימי קין והבל (בראשית ר', ג' ואילך); היא דמתה לעולה והיתה כלה קדש לה' כמוה (עין למעלה, עמ' פ״ה). רק אח״כ נתן ה' את המנחה לכהנים. נח העלה רק עולות (בראשית ח', כ') וגם אברהם ויצחק ידעו רק את הקרבן הזה בלבד. יצחק שאל את אברהם, בלכתם אל הר המוריה: „הנה האש והעצים ואיה השה לעולה?״; השאלה נשארה בסגנון כזה, כאלו לא היו קרבנות אחרים מלבד העולה. גם באיוב נזכרות רק עולות (א', א'; מ״ב, ח'), מפני שלפי דברי מחברו חי איוב בימי האבות. רק בימי יעקב מוזמן לנו „הזבח“ כפעם הראשונה (בראשית ל״א, נ״ד; מ״ו, א'). ככל אפן מלמדים אותנו הספורים אשר בס' בראשית, כי השלמים מאוחרים הם לעולה^א.

בימי משה הקדש המזבח בעקרו לקרבן העדה, שהיה מקרב מדי יום ביומו — לקרבן התמיד (שמות כ״ט, ל״ח ואילך), ולכן נקרא בשם „מזבח העולה“. ואין ספק שלמעשה היו אח״כ רב קרבנות הצבור—עולות, מפני שזבחי שלמים משותפים לכל העדה היו בלתי אפשריים; אולם קרבנות יחיד היו עולות ושלמים במדה שזה או שהיה היתרון לשלמים; ואת הדבר הזה מלמדנו המקור ת״כ כמו המקורות האחרים. הנשיאים היו מקריבים, עפ״י רב, שלמים (במדבר ז'); בימי החגים היו היחידים מקריבים גם זבחים וגם עולות (ויקרא כ״ג, ל״ז; במדבר ט״ו, ג');

(א) גם דילמאן (E L 3420) חושב את העולה לקרבן הקדום ביותר.

כ"ט, ל"ט); גם בני ראוכן ובני גד מדברים וחוזרים ומדברים על עולות ושלמים שהם עתידים להקריב רק במקדש המרכזי בלבד (יהושע כ"ב, כ"ג; כ"ו, כ"ח, כ"ט). אמנם צריך להודות שכפולחן הכמות היו השלמים מצויים יותר מהעולות; אולם במקדש הראשי היה כדבר הזה רק בחגים כשישראל היו עולים לרגל (ישעיהו א, י"א ואילך). הברל בענין זה בין ת"כ ליתר המקורות העתיקים יבוקש ולא ימצא. ה. לפי דברי וילהיוון (Gesch. Isr. s. 75 — 77) אין זכר בשום מקום—

עד ימי יחזקאל— לקרבנות חטאת ואשם; וכנראה הנחיגו את הקרבנות הנ"ל זמן מה לפניו (אפשר במאה השביעית) תחת כסף האשם שהיה נהוג כימי קדם (מל"ב י"ב, י"ז).— לא אדבר כאן על באורו האמתי והנכון של מל"ב י"ב, י"ז; אולם דבר אחד ברור לי, שפרושו של וילהיוון איננו נכון (51). מה היה היסוד למצות זו, שכל כספי האשם יהיו שיכים לכהנים? ומלכד זאת הלא גם לפי ת"כ גופא צריך לתת לכהן רק את כסף האשם השיך לאיש שמת ואין לו גואל (במדבר ה', ח'); ונמצא שת"כ צמצמה, לפי דברי וילהיוון, את הכנסותיהם של הכהנים!— נשים את לבנו לזאת, שקרבן החטאת נזכר גם בפרק מ', ז' בתהלים; והפרק הזה נתחבר, לפי הרשימה שבראשו, ע"י דוד או ע"י ירמיהו, לפי הימצוי, או אחרי מציאת ספר התורה בימי יאשיהו^א)— לפי דברי אַוֶּלֶר. ולו הונהגו קרבנות החטאת רק במאה השביעית, כי עתה לא דבר משורר, שחי בזמן ההוא, על אודותיהם כעל ענין ידוע ומפורסם באומה. ומלכד זאת כתוב בס' עזרא (ח', ל"ה), שקרבן החטאת נקרא גם בשם "עולה". ולא רק איוב (א', ה'; מ"ב, ח') ותהלים (מ', ז') אלא גם המקור ת"כ (ויקרא א', ד') מלמדנו בפרוש, שגם העולה היתה משמשת לכפרת חטאים. נמצאנו למדים, שהעולה היתה גם שם כללי לכל קדשי הקדשים מן החי (52); ומהם היתה החטאת רק מין מיוחד לכפרה על חטאים כבדים ביותר. ממקומות רבים שבתורה נראה הדבר, כי עקר תפקידה של החטאת היה לכפר על הקדש מטומאות העם והיחידים ומפשעיהם (ויקרא ט"ו, ל"א; ט"ז, ט"ז; עין בפרושי עמ' ר"ג). ולפיכך היו מקריבים את הקרבן הזה רק במקדש הראשי ולא על הבמות; ואת הדבר הזה אנחנו מוצאים בפרוש גם בקבלת חז"ל, במסכת זבחים ק"ז, א'. והאם אפשר להסיק מסקנה איזו שהיא מתוך דבר זה, שהתנ"ך אינו מזכיר את המינים המיוחדים של הקרבנות באותם המקומות המעטים, שבהם מדובר על הפולחן במקדש הראשי?

ובאמת קשה, למצא Argumentum ex silentio קלוש מזה! פעם נקראים כל הקרבנות מן החי (קדשי־קדשים וקדשים קלים) בשם "זבח" ו"עולה" (מל"ב ט"ו, ט"ז) ופעם נכללים כל מיני הקרבנות (מן החי זמן הצומח) בשם "זבח"

ו"מנחה" (שמו"א ג', י"ד). וצריך לשים לב גם לזאת, שעפ"י היו מקריבים חטאת אחת ביחד עם הרבה קרבנות אחרים (במדבר כ"ח"כ"ט) ולכן יכלו לעכר עליה על נקלה מבלי להזכירה, כשהיו מונים את הקרבנות באפן כללי. והדברים האלה מתאימים גם לקרבן אשם—כנראה, שגם הנביא ירמיהו (י"ז, א') נתכון למנהגי העבודה בשעת הקרבת החטאת כאמרו: "חטאת יהודה... הרושה... ולקרבנות מזבחתיכם", מפני שרק את דם החטאת בלבד היו מזים על קרנות המזבח (ויקרא ד', ז', כ"ה, ל'). וכנראה הסתמך גם זכריהו ט', ט"ו—שלפי דברי מפרשים אחדים קדום הוא בהרבה לירמיהו—53) על הדבר הזה. גם בחושע ד', ח' מוצאים אנחנו את קרבן החטאת: "חטאת עמי יאכלו" (54) (ראה: Halévy Recherches bibl. II p. 230 ופרושי לויקרא עמ' רכ"א).

וילהויזן סובר, כי בימים קדמונים יצרו החיים את הפולחן ושניהם היו אחוזים ודבוקים איש ברעהו, אולם לפי המקור ת"כ אין הדבר כך: הפולחן הוא אבסטרקטי—מפשט והוא נבדל ונפרד מהחיים (Gesch. s. 78 u. 83).—וילהויזן הסיק את המסקנה הנ"ל מתוך זה, שמחד גיסא בנה את תולדות הפולחן בתקופה העתיקה מחמר העובדות המעטות אשר במקורות ההיסטוריים, המספרים גם על היחס שבין הפולחן ובין החיים, ומאידך גיסא נדונו המצוות המסתעפות לארך ולרחב אשר בספר החקים (ת"כ) כדברים אבסטרקטיים ומחסר מקורות היסטוריים אי-אפשר היה לו להמלך בהיסטוריה. וילהויזן הביט מבעד לזוגיות צבועות בצבעים שונים. אדרכא ינסו פעם לסדר את תולדות הפולחן בימי הבית השני עפ"י הספרים ההיסטוריים של יוסף פלויוס ויתכוננו רק בעוכרות כמו שהן, באופן אוניקטיבי, מבלי לשים לב להשקפותיו של כותב ההיסטוריה—הראה נראה אז את התמונה כפי שהיא מתארת בתורת החקים (ת"כ)? האם מקדש חונוני כמצרים או מקדש השומרונים על הר גריזים או מקומות הפולחן האחרים של היהודים מחוץ לארץ ישראל^א) אינם יכולים להטיל ספק בלבנו בדבר ערכו ותקפו של חק רכוד-הפולחן?! האם תעלוליהם של המתיונים, של החשמנאים האחרונים ושל משפחת הורדוס מתאימים לתורת החקים התיאוקרטית אשר בחמשת חומשי התורה?!

התגים.

(פרק ט"ו)

צעירתו של ס' ת"כ בולטת ונראית ביותר, לפי דברי וילהויזן, בחקי התגים

א) עין במאמר: "בתי הכנסת בימי קדם" בגליון הספרותי של ה' Presse lüd. 1878